

Oponentský posudek k diplomové práci Ivana Eckhardta *From Failed States to Failed Cities? Slums and Stability in Urbanizing World*

Pojem „failed states“ (do češtiny překládaný různě: jako „státy v úpadku“ „zhroubené státy“, „zborčené státy“, ve volném překladu Oty Ulče jako „státy na propadnutí“ či s použitím přechodníku asi nejuvýstižněji jako „selhavší státy“) se stal bezmála politologickým a politickým hitem. Důvodem této popularity není jen to, že poskytuje nejen analytické nástroje tam, kde nepostačuje diskurz rozvoje, protože rozvojové perspektivy nejsou ve zhroubených společnostech evidentně na pořadu dne. Příčiny této popularity jsou i v tom, že tento koncept dává jiným („neselhavším“) státům empiricky podloženou legitimizaci nadřazenosti a eventuální intervence. I kvůli módnosti konceptu se může zdát jako obtížné napsat práci, která jej zajímavým a inovativním způsobem použije. Je třeba předeslat, že v tomto případě se to podařilo a vznikl text, který je zajímavý konceptuálně i empiricky.

Tajemství úspěchu posuzované práce spočívá v sestupu o úroveň níže. Od států přešel autor k čtvrtím velkoměst – aniž by ovšem opustil *politickou* rovinu zkoumání a řešil pouze sociální či správní problém. Politično je v Eckhardtově práci sledováno základní otázkou, která urbánní tematiku spojuje s otázkou (globální) bezpečnosti: představuje existence slumů ohniska nestability, ohrožují zhroubením do nestability celý státní celek? Oproti zkratkovité odpovědi, která by slovem „slum“ obohatila již tak rozsáhlé katalogy „bezpečnostních hrozeb“, nabízí diferencovanější pohled: je-li život ve slumech založený z velké části na úsilí o bezprostřední přežití, nemotivuje to jejich obyvatele k vyvolávání nestability, ale ke snaze o vlastní bezprostřední reprodukci, již nabízí neformální ekonomika. Autor se přitom vyhýbá idealizaci a romanizaci neformální ekonomiky, všímá si mikropolitických pout osobních závislostí, do nichž obyvatelé slumů upadají. Je ale schopen analyticky zhodnotit její roli v rámci rozřešení otázky, již si klade. Ukazuje, že většině případů slum svou sociální nestabilitu vstřebává sám, je navíc snadno ohraničitelný. Tam, kde slumy výrazně přispěly k destabilizaci, bylo to z jiných, odlišitelných příčin – většinou politického vstupu zvenčí nebo silnou politizací dané společnosti, která pochopitelně nemohla minout ani dané slumy.

V jistém smyslu lze říct, že Eckhardtova teze představuje aktualizaci a specifikaci postřehu některých revolucionářů a sociologů revolucí (Karl Marx, Theda Skocpol), že pro aktivizaci sociálních hnutí je rozhodující nikoli absolutní, ale *relativní* deprivace a možnost tuto relaci reflektovat a zhodnotit jako překonatelnou. Autor ostatně podobnou tezi cituje (na s. 16). Právě v konceptualizaci revolucí a sociálních hnutí se ovšem projevuje jistá nevyjasněnost v otázce, která je pro danou práci dosti podstatná: Co je vlastně zdrojem onoho podkopání stability, o němž hovoří? Autor odlišuje „*state-failure*“ či „*state-collapse*“ od „*political coup or revolution*“ (s. 50), aniž by ovšem uvedl, že to prvé může být a často bývá důsledkem druhého, pokud revoluce či právě převrat nejsou úspěšné a promění se kupříkladu v občanskou válku.

Autor předložil brilantní práci založenou na *vysvětlení*, zobecnění, celkovém pohledu, pokusu analyzovat jednoduchou kauzální vazbu. Jeho analýza se zaměřuje na objekty, funkční jednotky a jasné kauzální vztahy mezi nimi. V momentě, kdy by pro diferenciaci bylo zapotřebí projevit větší *rozumění* aktérům a jejich subjektivitě, vyjevují se určité meze tohoto přístupu. Vysvětlující přístup může vést k jednoduchým logickým schémátům, které vedou ke stereotypům a zneuznávají autonomii různých sfér společnosti. To se ukazuje (pravda, v detailu), když dává jako příklad rozdílností mezi mírou integrace v předměstích Paříže a Marseilles to, že „*Arab rappers in Marseilles are known to use melancholic and non-aggressive lyrics, unlike their Parisian colleagues whose hostile texts poured oil into the riots*“ (s. 58). Tím autor přehlíží autonomii uměleckého sebevyjádření, estetickou dimenzi a možnost vzájemného ovlivňování a přenosu figur. V podstatě sklouzává k přístupu, který připomíná vulgarizovaný marxismus s jeho vnímáním (v tomto případě umělecké) nadstavby

jako pouhého odrazu základny reálného života. Empiricky vzato pak autor citovaným vyjádřením opomíná fakt, že nová generace rapperů v Marseilles citovaným stereotypním charakteristikám neodpovídá a že patrně nejznámější písní, která komunikovala rioty na francouzských předměstích v kulturním kódu rapu byla *La Rage du Peuple* marseillské rapperky Keny Arkany.

S mezemi vysvětlujícího přístupu souvisejí i meze globálního přístupu k tématu, k němuž se autor hlásí v úvodu (s. 4). Jestliže je tento přístup na jedné straně skvělým nástrojem pro vystižení společných rysů, může vést rovněž ke zneuznání lokálních odlišností, zejména vzhledem k tomu, že autor potřebuje srovnatelná data a ujednocené charakteristiky. Upřednostňuje absolutní veličiny před zohledněním relativních – právě ty absolutní definují klíčové pojmy práce: selhavší státy a slumy. Před relativizacemi vždy dokáže přispěchat na pomoc „*common-sense consensus*“ (s. 6) – dodejme, že v zájmu koncepční jasnosti vcelku oprávněně. To ale autora vede k nedůslednosti, týkající se pařížských předměstí, jimž se v práci věnované vztahu slumů a nestability sotva může vyhnout. Nemůže je ale definovat absolutními hodnotami – míra ekonomického úpadku či nedostupnosti veřejných služeb (srv. s. 47, kde autor těmito dvěma charakteristikami ještě ve spojení s demografickým tlakem slumy definuje) je zde jistě mnohem nižší než u slumů v třetím světě, ve srovnání s bezprostředně blízkými evropskými velkoměsty se ale o slumy zcela jistě jednoznačně jedná.

Rozpor je vidět i v úvodních kapitolách o urbanizaci na Západě a ve třetím světě, kde se z tak jasného odlišení zdá, jako kdyby se problém *failed cities* dotýkal jen rozvojového světa a západní svět byl pojednáván jen proto, že v jistých svých fázích předjímal podobné problémy, jaké dnes trápí svět rozvojový, ovšem překonal je. Z tohoto hlediska by slumy v rozvojovém světě představovaly pouhý projev nedokončeného nebo nevydařeného rozvoje směrem k západnímu modelu: jestliže ale v západním světě vznikají z jeho vlastních problémů (které autor stručně pojmenuje na s. 16, aniž by ale dovozoval jejich důsledky z hlediska urbanizace) jeho vlastní obdoby slumů (byť je jejich „slumovitost“ zakořeněná v relativní, nikoli deprivaci) lze skutečně natolik zdůrazňovat odlišnost, natolik oddělovat západní a rozvojovou urbanizaci? Autorovo pojetí *failed cities* je oproti konceptu selhavšího státu zajímavé a inspirativní právě tím, že zde neexistuje žádný „*common sense consensus*“ o tom, že se jedná pouze o popis problémů některých částí rozvojového světa, ale že se jedná o koncept, který lze aplikovat napříč geografickými hranicemi. Autor to také v nejdramatičtějším případě francouzských předměstí dělá, opomíná ale revizi konceptuálního východiska, které je stále postaveno na dichotomii západního a rozvojového světa, bez toho, aby ji rozvolnil a relativizoval.

To opět souvisí s vysvětlujícím přístupem diskutované práce. Tento přístup umožňuje autorovi položit velmi zajímavou otázku a propracovanou a kultivovanou argumentací na ni odpovědět. Autor může odmítnout zavádějící odpovědi, nemá ale prostor pro zpětnou problematizaci otázky. Pojmy jako „selhání“ či „stabilita“, které mohou být v různých kontextech silně politicky zatížené a instrumentální, musí předpokládat.

Výše uvedené poznámky na okraj diskutované práce ve skutečnosti nepředstavují vážné námitky proti ní. Jsou spíše dokladem její kvality – právě díky bravurnímu osvojení vysvětlujícího přístupu jsou v práci patrné jeho meze. Celkově vzato lze o textu říci, že se jedná o práci, která je koncepčně inovativní, argumentačně soudržná, věnuje se zajímavému tématu a přináší nestereotypní odpověď na podstatnou otázku. Navrhuji hodnocení výborně.

Ondřej Slačálek